

PhDr. **Vít Erban**, Ph.D.
tel.: 389 033 524
e-mail: viterban@jcu.cz
www: <http://www2.tf.jcu.cz/~erban>

Antropologie výrazové kultury

Zaměření:

Přednášky se zabývají uměním, kreativitou a výrazem v mezikulturní perspektivě. Pokoušejí se odstranit předsudky naší kultury vůči umění jako pouhé nadstavbě praktického života. Zdůrazňují na příkladech z mnoha odlišných kultur, nakolik "umění" prostupuje všechny oblasti každodenního pospolitého života, ať už politicko-sociální, náboženské, ekonomické či existenční. Záměrem je tedy postihnout obecné rysy výrazové kultury pomocí mezikulturního srovnání a naučit se chápat tvořivost jako základní životní potřebu a hlavní rys lidské přirozenosti.

Forma pro PS:

přednášky

Forma pro KS:

seminární práce (četba a zpracování zadané literatury) – viz STAG

Tematické okruhy pro PS:

VÝRAZ A UMĚNÍ V MEZIKULTURNÍ PERSPEKTIVĚ:

- předmět zájmu antropologie výrazové kultury; co je to "umění"; kulturní relativita estetických měřítek; místo umění v kontextu kultury – rozdíl v pojetí "umění" u společností preliterárních a moderních; klasifikace výrazové kultury (hry, soutěže, rituály, festivaly a svátky, sport, umění); klasifikace umění (umění tělesné, vizuální, performativní a čichově-chuťové); funkce her, funkce soutěží a souvislost typu soutěže s typem kultury (Blanchard, Cheska, Roberts, Sutton-Smith), funkce festivalů a svátků, sport a jeho vztah ke hře a rituálu; vztah hry a umění (Alland); základní aspekty umělecké tvořivosti (dokonalost formy, síla výrazu a schopnost sdělovat) a otázka jejich mezikulturní srozumitelnosti

DRUHY A FORMY UMĚLECKÉHO VÝRAZU:

- *Tělesné umění* – mezikulturní relativita "tělesné krásy", fyzické změny a deformace těla, malby na tělo, tetování, skarifikace a jejich umělecké i mimoumělecké funkce
- *Vizuální umění* – trojrozměrná forma (zapomenutá role haptiky, otázka funkce X styl v "užitém umění") a dvojrozměrná forma ("prolínání rozměrů" ve vizuálním umění; souvislost stylu ornamentace s charakterem kultury podle J. Fischera; naturalismus X geometrizace a role schematizace ve vizuálním vyjadřování; umělecké i mimoumělecké funkce vizuálního umění na příkladu masky (magicko-náboženská funkce masky, nositelé a tvůrci masek, maska jako výraz kulturního "já" – Geertz, Lévi-Strauss)
- *Performativní umění* – hudba a tanec (kulturní rozmanitost melodiky, rytmu a slovního doprovodu; souvislost hudebně-tanečních forem s typem kultury (Ayresová, Lomax); mimoumělecké funkce hudby a tance (pohřební, náboženské a léčitelstvo-terapeutické); verbální umění – kratší (příslíví, hádanky, vtipy... a jejich kulturní funkce; role hlasu a zvuku v rozpočítadlech, říkadlech, zařikávadlech, modlitbách...) a delší formy (rétorika, mýty, legendy, pohádky – odlišnost a prolínání těchto žánrů a jejich specifické funkce v kultuře; evolucionistická (Bachofen), psychoanalytická (Dundes), funkcionalistická (Malinowski) a strukturální (Lévi-Strauss) interpretace mýtů; interpretace legend a pohádek; dynamika těchto forem v čase a prostoru, komparativní metoda v jejich interpretaci (Lévi-Strauss)
- *Čichové a chuťové umění* – kulturní relativita chuti a čichu, mimoumělecké (zvl. náboženské) funkce chuti a čichu

UMĚNÍ A KULTURA:

- umění v náboženství (religiózní a estetický prožitek podle J. Maqueta a R. Andersona); didaktické funkce umění; individualita X kolektivnost výrazu (P. Bohannon); životní dráha umělce a jeho postavení ve společnosti v závislosti na kultuře; umění a gender; kontinuita a změna v umění; umělecká výměna mezi kulturami (kauza tzv. "etnického umění"); zdroje projevu a tvořivosti v biologické inspiraci (Portmann, Komárek, Neubauer)

Požadavky ke zkoušce pro PS:

- ústní zkouška

Požadavky ke zkoušce pro KS:

- seminární práce – viz STAG

Výběr z doporučené literatury:

- ANTALÍK, D. (ed.): *Mudrosloví v archaických kulturách*. Hermann & synové, Praha 2009
- BACHMANNOVÁ, J. – SUKSOV, V.: *Jak se to řekne jinde: česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky*. Universum, Praha 2007
- BITTNEROVÁ, D. – SCHINDLER, F.: *Česká přísloví*. Karolinum, Praha 2002
- BORECKÝ, V.: *Imaginace, hra a komika*. Triton, Praha 2004
- CAILLOIS, R.: *Hry a lidé: maska a závrať*. Studio Ypsilon, Praha 1998
- CAILLOIS, R.: *Zobecněná estetika*. Odeon, Praha 1968
- CLOTTE, J. – PŮTOVÁ, B. – SOUKUP, V.: *Pravěké umění*. Praha: Akademia veřejné správy, 2011
- COOTE, J. – SHELTON, A.: *Anthropology, Art and Aesthetic*. Claredon Press, Oxford 1994
- ČAPEK, J.: *Umění přírodních národů*. Dauphin, Liberec / Praha 1996
- ČELAKOVSKÝ, F. L.: *Mudrosloví národu slovanského v příslovích*. LIKA KLUB, Praha 1999
- DUBUFFET, J.: *Dusivá kultura*. Herrmann & synové, Praha 1998
- EBELOVÁ, K.: *Maska v proměnách času a kultur*. Praha, Grada 2012.
- ERBAN, V.: *Maska a tvář: hra s identitou v mezikulturních proměnách*. Praha, Malá Skála 2010
- FISCHEROVÁ, S. – STARÝ, J.: *Původ poezie: proměny poetické inspirace v evropských a mimoevropských kulturách*. Argo, Praha 2006
- FROLEC, V.: *Prostá krása*. Vyšehrad, Praha 1984
- GROTOWSKI, J.: *Divadlo a rituál*. Kalligram, Bratislava 1999
- HUIZINGA, J.: *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Dauphin, Praha 2000
- JURKOVÁ Z.: *Kapitoly z mimoevropské hudby*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001
- JUSTOŇ, Z.: *Hudba přírodních národů*. Dauphin/Maťa, Liberec/Praha 1996
- KARLOVÁ, J.: *Slavnosti a rituály jako zpráva o stavu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2014.
- KANOVSKÝ, M.: *Struktúra mýtov*. Cargo Publishers, Praha 2001
- KOMÁREK, S.: *Příroda a kultura*. Vesmír, Praha 2000
- LAYTON, R.: *The Anthropology of Art*. Cambridge Universities Press, Cambridge 1991
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Cesta masek*. Dauphin, Liberec/Praha 1996
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Příběh rysa*. Český spisovatel, Praha 1995
- MATOUŠEK, V.: *Rytmus a čas v etnické hudbě*. TOGGA, Praha 2003
- MILLEROVÁ, J.: *Primitivní umění: podrobný obrazový průvodce*. Slovart, Bratislava 2007
- MORPHY, H. – PERKINS, M.: *The Anthropology of Art: A Reader*. Malden : Blackwell, 2007
- NÁDVORNÍKOVÁ, A. (ed.): *L'art brut : umění v původním (surovém) stavu*. Galerie hlavního města Prahy, Praha 1998
- OTČENÁŠEK, J.: *Antropologie narativy. Problematika české pohádky*. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012.
- ROYCE, A. P.: *Anthropology of the Performing Arts*. Walnut Creek : AltaMira Press, 2004
- RYCHLÍK, M.: *Dějiny vlasů*. Academia, Praha 2018
- RYCHLÍK, M.: *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. NLN, Praha 2005
- SCHECHNER, R.: *Performance Studies: An Introduction*. London : Routledge, 2006
- SCHECHNER, R.: *Performance Theory*. London : Routledge, 2003
- SOUKUP, M. (ed.): *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014.
- SOUKUP, M. (ed.): *Tělo 2.0. Hranice těla a podoby bolesti*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2017
- STAŇKOVÁ, J. – BARAN, L.: *Masky – démoni – šaškové*. Theo, Pardubice 1998.
- SULLIVAN, L.E.: *Enchanting powers: music in the world's religions*. Harvard University Press, Cambridge 1997
- SVOBODA, J. A.: *Počátky umění*. Praha: Academia, 2011.
- SWIERCZYŃSKY, A. – SWIERCZYŃKA, D.: *Slovník přísloví v devíti jazycích*. Universum, Praha 2008
- TURNER, V. W.: *Anthropology of Performance*. New York : PAJ Publications, 1988
- TURNER, V. W.: *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. New York : PAJ Publications, 1982
- TYLLNER, L. (ed.): *Velké dějiny zemí Koruny české. Lidová kultura*. Paseka, Praha / Litomyšl 2014.
- VAŠKŮ, Z.: *Hold slunci, dešti, půdě a pluhu*. Pranostikon. Praha: Academia 2014.
- WERNES, H. B.: *The Continuum Encyclopedia of Native Art: Worldview, Symbolism, and Culture in Africa, Oceania, and North America*. New York : Continuum, 2000